

آیا دوستان امروزی جمهوری اسلامی دشمنان فردای او خواهند شد! (پیمان دفاعی مشترک عربستان، ترکیه و پاکستان)

بهرام رحمانی

bahram.rehmani@gmail.com

عربستان سعودی، ترکیه و پاکستان روز جمعه ۷ آگوست ۲۰۲۶ - ۱۶ مرداد ۱۴۰۵ در مکه پیمان دفاع متقابل امضاء کردند که براساس آن، هر حمله مسلحانه به یکی از این سه کشور، حمله به هر سه تلقی خواهد شد. این توافق در شرایطی امضا شده است که جنگ آمریکا و اسرائیل علیه ایران به سراسر منطقه گسترش یافته و عربستان و دیگر کشورهای حوزه خلیج فارس با حملات موشکی و پهپادی و اختلال در مسیرهای انتقال انرژی روبه‌رو شده‌اند. «توافق‌نامه دفاع مشترک مکه» را محمد بن سلمان، ولیعهد عربستان، رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، و شهباز شریف، نخست‌وزیر پاکستان، امضا کردند. در بیانیه مشترک سه کشور آمده است این پیمان با هدف تقویت بازدارندگی جمعی در برابر هرگونه تجاوز و گسترش همه‌جانبه همکاری‌های دفاعی میان سه کشور منعقد شده است.

احتمالا این سه دولت قدرتمند منطقه، نگران گسترش درگیری‌های منطقه‌ای و بارش موشک‌ها بر کشورهای صادرکننده نفت خلیج فارس هستند و به همین دلیل به این پیمان سه‌جانبه دفاعی روی آورده‌اند.

هرچند این کشورها می‌گویند توافق یاد شده علیه کشور خاصی نیست. با این حال، از زمان حمله آمریکا و اسرائیل به ایران در ۹ اسفند پارسال، جمهوری اسلامی و متحدانش به عربستان و دیگر کشورهای خلیج فارس حمله کرده و ارسال انرژی از سوی آن‌ها به بازارهای جهانی را مختل کرده‌اند. با این حال، به گزارش خبرگزاری رویترز، این سه کشور به‌طور ویژه نگران رویکردهای نظامی تهاجمی‌تر اسرائیل و همچنین ایران هستند، آن هم در شرایطی که متحد دیرینه‌شان، ایالات متحده، در مهار بحران‌های منطقه‌ای با دشواری روبه‌رو است.

ترکیه دومین نیروی نظامی بزرگ ناتو را در اختیار دارد. عربستان سعودی، قدرتمندترین کشور خلیج فارس، میزبان مقدس‌ترین اماکن اسلامی و یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان نفت جهان است؛ در حالی که پاکستان تنها کشور مسلمان دارای سلاح هسته‌ای به شمار می‌رود. به‌نظر من، آن چه که دلیل این نگرانی و پیمان را برجسته می‌کند سیاست‌های جنگی جمهوری اسلامی و نیروهای نیابتی‌اش در منطقه است. به‌علاوه این پیمان، نشان می‌دهد امضاءکنندگان آن، اعتمادی به سیاست‌های آمریکا و همچنین اسرائیل در منطقه هم ندارند. این پیمان به‌نوعی، قدرت‌نمایی در مقابل دولت اسرائیل هم هست.

در بیانیه مشترک سه کشور آمده است: «این توافق با هدف تقویت بازدارندگی جمعی در برابر هرگونه اقدام تجاوزکارانه تنظیم شده و مقرر می‌کند که هرگونه حمله مسلحانه علیه هر یک از سه کشور، حمله علیه هر سه کشور تلقی شود.»

امضای پیمان دفاع مشترک مکه با حضور رهبران عربستان، ترکیه و پاکستان، جمعه ۷ آگوست ۲۰۲۶ - ۱۶ مرداد ۱۴۰۵ - عکس: خبرگزاری عربستان سعودی (واس)، حساب رسمی انگلیسی در ایکس

اما حوثی‌های یمن دو روز پس از انعقاد این پیمان، روز یک‌شنبه ۱۸ مرداد اعلام کردند پالایشگاه شرکت آرامکو در جیزان عربستان سعودی را با یک پهپاد هدف قرار داده‌اند. وزارت انرژی عربستان وقوع آتش‌سوزی در یکی از تأسیسات این پالایشگاه و مهار آن را تأیید کرده، اما تاکنون علت آتش‌سوزی یا ارتباط آن با حمله ادعایی حوثی‌ها را اعلام نکرده است.

وزارت انرژی عربستان، در اطلاعیه‌ای گفت آتش‌نشانان امنیت صنعتی آرامکو موفق شدند آتش‌سوزی بامداد یکشنبه را مهار کنند و این حادثه تلفاتی نداشته است. به گفته این وزارتخانه، نهادهای مسئول هم‌چنان در حال بررسی حادثه و انجام اقدامات لازم هستند.

یحیی سریع، سخنگوی نظامی حوثی‌ها، در شبکه اجتماعی ایکس مدعی شد یک پهپاد با موفقیت پالایشگاه جیزان را هدف قرار داده و حمله «دقیق» بوده است. او این عملیات را واکنشی به ورود پهپادهای سعودی به حریم هوایی استان‌های صعدة و حجه در شمال غرب یمن خواند.

گزارش‌های تازه نشان می‌دهد پالایشگاه جیزان پیش از حادثه روز یکشنبه نیز به‌طور کامل فعال نبوده است. به نوشته رویترز، آرامکو روز ۵ مرداد، پس از حمله قبلی حوثی‌ها که به مجموعه تولید برق و گاز و هم‌چنین مخازن پالایشگاه آسیب رساند، فعالیت این مرکز را متوقف کرده بود. هنوز مشخص نیست آتش‌سوزی تازه چه خسارت اضافی به پالایشگاه وارد کرده یا چه تاثیری بر زمان بازگشت آن به مدار تولید خواهد داشت.

پالایشگاه جیزان در ساحل دریای سرخ و نزدیک مرز یمن قرار دارد و ظرفیت فرآوری روزانه حدود ۴۰۰ هزار بشکه نفت خام را دارد. این مرکز افزون بر بنزین، گازوئیل کم‌گوگرد نیز تولید می‌کند و یکی از حلقه‌های مهم راهبرد عربستان برای انتقال و پالایش نفت در سواحل دریای سرخ است.

امین ناصر، مدیرعامل آرامکو، هفته گذشته اذعان کرده بود حملات اخیر باعث وقفه‌هایی در تولید شده‌اند، اما مدعی شد این اختلال‌ها تأثیر مالی یا عملیاتی قابل توجهی بر شرکت نداشته‌اند و فعالیت تاسیسات به سرعت قابل احیاست. آرامکو هنوز ارزیابی تازه‌ای از خسارات حادثه روز یکشنبه منتشر نکرده است.

حوثی‌ها هم‌زمان اعلام کردند بندر مخا در ساحل دریای سرخ یمن را نیز با موشک و پهپاد هدف قرار داده‌اند. این بندر تحت کنترل دولت مستقر در عدن و نیروهای مورد حمایت عربستان قرار دارد. سه منبع دولتی یمن به رویترز گفته‌اند سامانه‌های پدافندی با پهپادهایی که به سوی اسکله تجاری و انبارهای بندر در حرکت بودند، درگیر شده‌اند. اطلاعاتی درباره تلفات یا میزان خسارت احتمالی منتشر نشده است.

حمله به پالایشگاه جیزان، تنها دو روز پس از امضای «توافق دفاعی مشترک مکه» میان عربستان سعودی، ترکیه و پاکستان صورت گرفت. این توافق تصریح می‌کند که حمله مسلحانه به هر یک از سه کشور، حمله به همه آن‌ها تلقی خواهد شد. با این حال، هنوز هیچ نشانه‌ای از فعال شدن سازوکارهای این پیمان یا درخواست رسمی ریاض برای کمک نظامی ترکیه و پاکستان وجود ندارد.

هاکان فیدان، وزیر خارجه ترکیه، گفته است این پیمان علیه ایران یا کشور مشخص دیگری تشکیل نشده و نوع و میزان حمایت سه کشور در صورت وقوع حمله، از طریق رایزنی مشترک تعیین خواهد شد. حمله تازه حوثی‌ها اکنون به نخستین آزمون سیاسی این توافق تبدیل شده و این پرسش را مطرح کرده است که آیا آنکارا و اسلام‌آباد آماده‌اند در برابر حملات نیروهای هم‌پیمان ایران، عملاً در کنار ریاض قرار گیرند یا نه.

مقام‌های سعودی دو روز پیش از این حادثه هشدار داده بودند اطلاعات عربستان، آمریکا و چند کشور منطقه از احتمال حملات هماهنگ حوثی‌ها از جنوب و شبه‌نظامیان عراقی از شمال حکایت دارد. یک مقام ارشد سعودی مدعی شده بود این عملیات‌ها زیر نظر سپاه پاسداران طراحی شده و احتمال دارد تاسیسات انرژی، بندر، فرودگاه‌ها و دیگر مراکز اقتصادی و غیرنظامی عربستان هدف قرار گیرند. تهران این ادعا را تأیید نکرده است.

از زمان حمله ایالات متحده و اسرائیل به ایران در ۲۸ فوریه به ایران، در اقدامی که به تشدید عمده سال‌ها بی‌ثباتی و تنش منطقه‌ای انجامید، ایران و متحدانش به عربستان سعودی و دیگر کشورهای حاشیه خلیج فارس حمله کرده و هم‌چنین صادرات انرژی آن‌ها را هدف محاصره قرار داده‌اند. جمهوری اسلامی، حتی چندین موشک به خاک ترکیه فرستاد.

سه کشور عربستان، ترکیه و پاکستان در بیانیه‌ای مشترک اعلام کردند که هدف این توافق، تقویت بازدارندگی جمعی در برابر هرگونه اقدام تجاوزکارانه است و بر اساس آن، هر حمله مسلحانه به یکی از سه کشور، حمله‌ای علیه همه آن‌ها تلقی خواهد شد.

اگرچه این بیانیه جزئیات مشخصی درباره تعهدات یا مسئولیت‌هایی که هر یک از طرف‌ها در چارچوب آن چه «توافق‌نامه دفاع مشترک مکه» نامیده شده پذیرفته‌اند ارائه نکرد، اما تأکید کرد که این پیمان با هدف تقویت امنیت جمعی و ترویج صلح، امنیت و ثبات در منطقه و فراتر از آن منعقد شده است.

یک مقام ترکیه‌ای گفت این توافق ماهیتی دفاعی دارد، متوجه هیچ بازیگر مشخصی نیست، به روی دیگر کشورهای منطقه نیز باز است و هیچ‌یک از توافقی‌های دوجانبه یا چندجانبه موجود را لغو یا جایگزین نمی‌کند.

با این حال، این سه کشور به‌ویژه نسبت به مواضع نظامی روزافزون تهاجمی اسرائیل و هم‌چنین ایران شیعی انقلابی ابراز نگرانی دارند؛ آن هم در شرایطی که متحد دیرینه آن‌ها، ایالات متحده، برای مهار آشوب‌های منطقه‌ای با دشواری روبه‌رو است.

نمادگرایی سیاسی قدرتمند

عبدالعزیز سقر، رییس مرکز پژوهش‌های خلیج فارس، اندیشکده‌ای مستقر در عربستان سعودی، گفت: «نمادگرایی سیاسی این نشست بسیار مهم است. سه کشور از تاثیرگذارترین دولت‌های جهان اسلام در مقطعی گرد هم آمده‌اند که با عدم قطعیت فزاینده همراه است و این امر نشان‌دهنده تمایل رو به رشد قدرت‌های منطقه‌ای و میانی برای هماهنگی نزدیک‌تر در مسائل امنیتی است.»

وی افزود: «اگر این چارچوب سه‌جانبه نهادینه شده و به همکاری‌های عملی تبدیل شود، می‌تواند وزن دیپلماتیک و دفاعی جمعی این سه کشور را افزایش دهد و در عین حال به شکل‌گیری ساختار امنیتی‌ای کمک کند که بیش از گذشته بر ابتکارهای منطقه‌ای متکی باشد.»

شه‌باز شریف، نخست‌وزیر پاکستان، که ژنرال عاصم منیر، فرمانده قدرتمند ارتش این کشور، او را همراهی می‌کرد، پیش از ورود رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، مناسک عمره را در مکه به جا آورد.

آن‌ها سپس با محمد بن سلمان، ولیعهد عربستان سعودی، دیدار کردند؛ کشوری که از زمان آغاز جنگ در ۲۸ فوریه بارها هدف حملات ایران و نیز متحدان حوثی تهران در یمن و شبه‌نظامیان شیعه در عراق قرار گرفته است.

این جنگ، هم‌چنین امنیت متحدان عربستان در خلیج فارس را دستخوش تحول کرده و بخش عمده کشتیرانی در تنگه هرمز را متوقف ساخته است؛ مسیری که پیش از جنگ حدود یک‌پنجم عرضه انرژی جهان از آن عبور می‌کرد.

جزئیات تعهدات نظامی هر کشور

مقام‌های سه کشور کوشیده‌اند از معرفی این پیمان به‌عنوان یک محور نظامی سنی یا زمینه‌ای برای رقابت هسته‌ای جلوگیری کنند. راند کرملی، معاون وزیر خارجه عربستان در امور دیپلماسی عمومی، گفته است توافق مکه نه تلاشی برای تشکیل یک بلوک فرقه‌ای است و نه با بلندپروازی هسته‌ای یا مسابقه تسلیحاتی ارتباط دارد. پاکستان نیز پیش‌تر گفته بود تسلیحات هسته‌ای این کشور در پیمان دوجانبه با عربستان مطرح نبوده است.

با وجود این توضیحات، ترکیب توانایی‌های سه کشور به توافق مکه اهمیت ویژه‌ای می‌بخشد. ترکیه دومین ارتش بزرگ ناتو و یک صنعت نظامی رو به گسترش را در اختیار دارد؛ پاکستان تنها کشور مسلمان دارای سلاح هسته‌ای است و عربستان نیز یکی از بزرگ‌ترین صادرکنندگان نفت و از ثروتمندترین دولت‌های منطقه به شمار می‌رود. این سه کشور هم‌چنین از متحدان یا شرکای قدیمی ایالات متحده هستند، اما تحولات اخیر تردیدهایی جدی درباره قابلیت اتکای تضمین‌های امنیتی واشنگتن در منطقه ایجاد کرده است.

با این حال، متن منتشرشده جزئیات تعهدات نظامی هر کشور را روشن نمی‌کند و مشخص نیست در صورت حمله به یکی از اعضا، دو کشور دیگر تا چه اندازه ملزم به ورود مستقیم به جنگ خواهند بود. یک مقام ترکیه این توافق را «صرفاً دفاعی» توصیف کرده و گفته است پیمان مکه علیه کشور مشخصی تنظیم نشده، قراردادهای دوجانبه یا چندجانبه پیشین اعضا را لغو نمی‌کند و امکان پیوستن دیگر کشورهای منطقه به آن نیز وجود دارد.

اما رسانه‌های ترکیه گزارش داده‌اند همکاری‌های پیش‌بینی‌شده می‌تواند رزمایش و آموزش مشترک، انتقال فناوری نظامی و تبادل اطلاعات امنیتی را دربرگیرد، اما این موارد هنوز به‌طور رسمی و با جزئیات اعلام نشده‌اند. پیوستن ترکیه همچنین این پرسش را مطرح کرده است که تعهدات تازه آنکارا چگونه با عضویت این کشور در ناتو هماهنگ خواهد شد. مقام‌های ترکیه تأکید کرده‌اند پیمان مکه تعهدات پیشین این کشور را نقض نمی‌کند.

تازه‌ترین اطلاعات نشان می‌دهد امضای پیمان هم‌زمان با افزایش فوری نگرانی‌های امنیتی عربستان صورت گرفته است. یک مقام ارشد سعودی شامگاه پنج‌شنبه گفت اطلاعات گردآوری‌شده از سوی عربستان، آمریکا و چند کشور منطقه از احتمال حملات هماهنگ شبه‌نظامیان عراقی از شمال و حوثی‌های یمن از جنوب حکایت دارد. ریاض مدعی است این عملیات با نظارت سپاه پاسداران تدارک دیده می‌شود و ممکن است تأسیسات انرژی، بنادر، فرودگاه‌ها و دیگر مراکز اقتصادی و غیرنظامی عربستان را هدف قرار دهد. ایران و حوثی‌ها بلافاصله به این ادعا واکنش نشان ندادند.

روز پنج‌شنبه ۶ آگوست ۲۰۲۶، در حمله به استان نجران در جنوب عربستان ۱۱ غیرنظامی، از جمله شهروندان سعودی، یمنی، مصری و پاکستانی زخمی شدند. هم‌زمان حملات موشکی و پهپادی حوثی‌ها به نیروهای دولت مورد حمایت عربستان در یمن ده‌ها کشته بر جا گذاشت و روز جمعه نیز سه تن دیگر در حمله به یک اردوگاه نظامی در مأرب کشته شدند. تشدید درگیری‌ها عملاً آتش‌بس نانوشت‌های را که از سال ۲۰۲۲ بخش بزرگی از مرز عربستان و یمن را آرام نگاه داشته بود، از میان برده است.

ترکیه

دولت ترکیه تأکید کرد توافق دفاعی که روز جمعه با سعودی و پاکستان امضا کرد، با تعهدات آنکارا در قبال سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) مغایرت ندارد. نهاد «مقابله با اطلاعات نادرست رسانه‌ای» وابسته به دولت ترکیه شنبه ۱۷ مرداد در شبکه اجتماعی «ایکس» نوشت: «این توافق با تعهدات عملی ترکیه در قبال ائتلاف‌های بین‌المللی از جمله سازمان پیمان آتلانتیک شمالی مغایرت ندارد» و افزود این توافق «برعکس، سازوکاری مکمل برای همکاری است که از امنیت منطقه‌ای حمایت می‌کند.»

این نهاد تأکید کرد: «توسعه شراکت‌های منطقه‌ای از سوی ترکیه، جایگزینی برای عضویت این کشور در سازمان پیمان آتلانتیک شمالی نیست و یک ائتلاف نظامی تهاجمی محسوب نمی‌شود.»

آنکارا، هم‌چنین بار دیگر تأکید کرد این توافق سه‌جانبه که روز جمعه در مکه به امضا رسید، «هیچ کشور یا ائتلاف سومی را هدف قرار نمی‌دهد» و صرفاً با هدف «تقویت همکاری در صنایع دفاعی، آموزش نظامی، تبادل فناوری و ثبات منطقه‌ای» منعقد شده است.

مقام‌های ترکیه اعلام کردند این توضیحات را در پاسخ به «ادعاهای بی‌اساس» و «محتوای گمراه‌کننده» ارائه کردند.

برهان‌الدین دوران، مدیر ارتباطات ریاست‌جمهوری ترکیه، نیز در شبکه ایکس نوشت که «توافق‌نامه مکه» علیه هیچ کشور مشخصی نیست و امنیت مشترک و بازدارندگی جمعی عربستان، پاکستان و ترکیه را تقویت خواهد کرد. به گفته او، این توافق به حفظ صلح و ثبات در منطقه کمک می‌کند.

وزیر امور خارجه فیدان: «هیچ کشوری که به ما حمله نکند، هدف ما نیست»

وزیر امور خارجه ترکیه، هاکان فیدان، با بیان اینکه «توافق‌نامه دفاع مشترک مکه» از نظر فنی با ماده ۵ پیمان ناتو درباره دفاع جمعی یکسان است، گفت: «هیچ کشوری که به ما حمله نکند، هدف ما نیست.»

هاکان فیدان، وزیر امور خارجه ترکیه، که به‌عنوان مهمان در برنامه «میز سردبیری خبرگزاری آناتولی» در آنلیه حضور یافته بود، به پرسش‌های مطرح‌شده درباره تحولات روز پاسخ داد و به ارزیابی موضوعات مختلف پرداخت.

فیدان درباره «توافق‌نامه دفاع مشترک مکه» که روز گذشته میان ترکیه، پاکستان و عربستان سعودی به امضا رسید، گفت: «واقعاً روزی تاریخی بود. در سیاست خارجی‌ای که تحت رهبری رئیس‌جمهورمان، رجب طیب اردوغان، دنبال کرده‌ایم، نقاط عطفی وجود دارد که سال‌هاست تحقق آن‌ها را هدف قرار داده‌ایم. ما شاهد رویدادی بودیم که به تحقق یکی از این نقاط عطف مربوط می‌شود.»

فیدان با اشاره به بی‌ثباتی مستمری که سال‌هاست در منطقه ادامه دارد، اظهار کرد: «جنگ‌ها، اشغالگری‌ها، تبعیدها و آوارگی مردم، رویدادهایی هستند که سال‌هاست در شرق و جنوب شرق نزدیک ترکیه، یعنی در جغرافیایی که در جهان عموماً با نام خاورمیانه شناخته می‌شود، ادامه دارند.» او تأکید کرد که این بی‌نظمی موضوعی است که دولت‌های حزب عدالت و توسعه، که سال‌هاست در قدرت هستند، از نزدیک آن را پیگیری و تحلیل کرده‌اند و همواره اندیشیده‌اند که چگونه می‌توان برای این مشکلات راه‌حلی پایدار ایجاد کرد.

ترکیه دومین ارتش بزرگ در سازمان پیمان آتلانتیک شمالی را در اختیار دارد و از جناح شرقی این ائتلاف حفاظت می‌کند. این کشور اوایل ژوئیه میزبان نشست سران ناتو بود که دونالد ترامپ، رئیس‌جمهوری آمریکا نیز در آن حضور داشت.

عربستان سعودی

توافق‌نامه مکه برای دفاع مشترک طی اجلاس سه‌جانبه از سوی ولی‌عهد سعودی، رئیس‌جمهوری ترکیه و نخست‌وزیر پاکستان امضا شد. شاهزاده خالد بن سلمان، وزیر دفاع پادشاهی عربی سعودی، تأکید کرد که «توافق‌نامه دفاع مشترک مکه» که میان سعودی، ترکیه و پاکستان جمعه ۱۶ مرداد در مکه مکرمه امضا شد، چارچوب راهبردی را برای ایجاد یک شراکت دفاعی بلندمدت میان سه کشور فراهم می‌سازد. وزیر دفاع سعودی، طی پیامی در حساب رسمی خود بر «ایکس»، افزود که این توافق‌نامه بازدارندگی مشترک را تقویت کرده و هماهنگی و همگرایی دفاعی میان سه کشور را تحکیم می‌بخشد؛ اقدامی که به حمایت از امنیت و ثبات منطقه و تقویت امنیت و صلح در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی کمک خواهد کرد. اظهارات خالد بن سلمان پس از آن مطرح شد که شاهزاده محمد بن سلمان، ولی‌عهد و رئیس شورای سعودی، رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهوری ترکیه، و محمد شهباز شریف، نخست‌وزیر پاکستان، در جریان اجلاس سه‌جانبه‌ای که در مکه مکرمه برگزار شد، «توافق‌نامه مکه برای دفاع مشترک» را امضا کردند.

پاکستان

شهباز شریف، نخست‌وزیر پاکستان، تأکید کرد که «توافق‌نامه مکه برای دفاع مشترک» یک «نقطه عطف مهم در مسیر همکاری میان سه کشور برادر است که روابط آن‌ها بر اعتماد متقابل، سرنوشت مشترک و باور به اهمیت تحکیم امنیت و ثبات و حفظ صلح منطقه‌ای استوار است.» وی در پیام‌هایی بر «ایکس» نوشت: «امضای این توافق در جوار مکه مکرمه و در کنار الحرمین الشریفین، بُعدی تاریخی و نمادین به آن بخشیده است که نشان‌دهنده عمق مسئولیت مشترک در قبال امنیت کشورهای ما، خدمت به منافع ملت‌هایمان و کمک به تقویت ثبات جهان اسلام است.»

ترکیه و عربستان: توافق مکه تهدید علیه کشور خاصی نیست

رجب طیب اردوغان، رئیس‌جمهور ترکیه، ساعتی بعد از اعلام خبر انعقاد این توافق، در شبکه ایکس نوشت توافق دفاع مشترک مکه میان ترکیه، عربستان سعودی و پاکستان برای پیوستن همه «کشورهای برادر» که خواهان صلح، رفاه و ثبات منطقه هستند، باز است.

اردوغان نوشت این توافق بر پایه «بازدارندگی جمعی» است و به گسترش همکاری‌های امنیتی و دفاعی، توسعه پروژه‌های مشترک صنایع دفاعی و مبارزه با تروریسم کمک خواهد کرد. او افزود این توافق هیچ کشوری را هدف قرار نمی‌دهد.

برهان‌الدین دوران، مدیردفتر ارتباطات ریاست‌جمهوری ترکیه، هم در شبکه اجتماعی ایکس نوشت: «توافق مکه علیه هیچ کشور خاصی نیست، امنیت مشترک و بازدارندگی جمعی سه کشور را تقویت خواهد کرد و از این طریق، نقش مهمی در حفظ صلح و ثبات در منطقه ما ایفا خواهد کرد.»

رائد کریملی، معاون وزیر خارجه عربستان در امور دیپلماسی عمومی، نیز در پیامی در شبکه اجتماعی ایکس نوشته: «این توافق تلاشی برای ایجاد یک محور نظامی یا یک بلوک فرقه‌ای نیست. این توافق هم‌چنین با هیچ‌گونه جاه‌طلبی هسته‌ای یا مسابقه تسلیحاتی ارتباطی ندارد، بلکه تمرکز آن بر ایجاد توانمندی‌های پایدار است.»

او افزوده که این توافق دفاعی مشترک با ترکیه و پاکستان، ارتباطی با «هیچ‌گونه جاه‌طلبی هسته‌ای» ندارد و تهدیدی برای هیچ کشوری در منطقه محسوب نمی‌شود.

عبدالله خان، تحلیل‌گر دفاعی در پاکستان، این توافق را نتیجه طبیعی و رسمی شدن چند دهه روابط راهبردی میان سه کشور دانست و گفت تغییر محیط امنیتی منطقه و تحول در ماهیت جنگ‌ها، نیاز به همکاری نزدیک‌تر را افزایش داده است.

او توافق را «کاملاً دفاعی» و غیرموجه به کشور خاصی توصیف کرد و گفت بازدارندگی جمعی با افزایش هزینه تجاوز، با هدف جلوگیری از وقوع درگیری شکل گرفته است.

به گفته خان، سه کشور توانمندی‌های مکملی دارند: پاکستان تجربه نظامی و تخصص در مدیریت تشدید تنش‌ها را در اختیار دارد؛ عربستان از قدرت اقتصادی و نفوذ منطقه‌ای برخوردار است؛ و ترکیه نیز دارای فن‌آوری پیشرفته دفاعی و ظرفیت صنعتی قابل توجه است.

اوزگور اولونوچیسارچی‌کلی، مدیر دفتر آنکارای اندیشکده «صندوق مارشال آلمان»، گفت توافق جدید حاصل نگرانی مشترک سه کشور درباره تجزیه دولت‌ها، جنگ داخلی و گسترش گروه‌های مسلح غیردولتی است.

او گفت: «این توافق بازتاب تمایل فزاینده آن‌ها برای ثبات بیشتر در منطقه است. آن‌ها فروپاشی دولت‌ها، جنگ داخلی و حضور بازیگران غیردولتی را از منابع بی‌ثباتی می‌دانند.»

به گفته او، پاکستان، عربستان و ترکیه نگرانی‌های متفاوتی درباره ایران و اسرائیل دارند. پاکستان از نظر جغرافیایی فاصله بیش‌تری از این مناقشه‌ها دارد؛ ترکیه و عربستان هر دو ایران و اسرائیل را عوامل بی‌ثباتی می‌دانند، اما آنکارا نگرانی بیش‌تری درباره اسرائیل و ریاض نگرانی بیش‌تری درباره ایران دارد. ونلوچیسارچی‌کلی گفت: «در نهایت، هر سه کشور نگران بی‌ثباتی هستند.»

واکنش نماینده مجلس شورای اسلامی ایران: برای ریاض امنیت نمی‌آورد

ابراهیم رضایی، عضو کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی مجلس شورای اسلامی، عربستان سعودی را به‌طور غیرمستقیم تهدید کرد که پیمان دفاعی مکه برای آن‌ها امنیت به‌همراه نخواهد آورد.

رضایی در شبکه ایکس‌نوش: «سعودی‌ها باید بدانند که توافق کاغذی با ترکیه و پاکستان برای آن‌ها امنیت‌آور نیست، همان‌طور که سال‌ها شیردهی یکطرفه به آمریکایی‌ها برایشان امنیت نیاورد.»

او ریاض را به «گدایی امنیت» متهم کرده و به مقامات این کشور توصیه کرده به جای آن، سیاست‌هایشان را «اصلاح» کنند. این در حالی است که جمهوری اسلامی در واکنش به حملات اسرائیل و آمریکا به ایران، به شماری از مناطق عربستان سعودی از جمله پایگاه‌های آمریکا و زیرساخت‌های غیرنظامی در این کشور حمله کرد.

بحران خاورمیانه

خاورمیانه از زمان حمله ۷ اکتبر ۲۰۲۳ حماس به اسرائیل، نزدیک به سه سال است که در آتش درگیری‌ها می‌سوزد و ۲ میلیون چهارصد هزار جمعیت غزه گرسنه و تشنه و دون سرپناه آورده کوه و دشت شده‌اند. نزدیک به ۸۰ هزار نفر از مردم غزه توسط ارتش اسرائیل قتل‌عام شده‌اند. و هنوز سرنوشت آینده مردم غزه روشن نیست.

هم‌چنین اسرائیل به جنوب لبنان حمله کرده، بخش‌هایی از خاک سوریه را تصرف کرده است.

پس از حملات آمریکا و اسرائیل به ایران، تقریباً همه کشورهای منطقه نوعی حمله فرامرزی یا آتش موشکی و پهپادی را تجربه کرده‌اند. جمهوری اسلامی ایران نیز به پایگاه‌های آمریکا و زیرساخت‌های غیرنظامی در عربستان سعودی، کویت، بحرین، قطر، امارات متحده عربی، عمان، اردن و اسرائیل حمله کرده است.

اگرچه ترکیه و پاکستان که در حاشیه مرزهای خاورمیانه قرار دارند تاکنون از حملات مستقیم گسترده در امان مانده‌اند، اما هر دو کشور نگران تشدید درگیری‌هایی هستند که امنیت و سلامت اقتصادی خودشان را نیز تهدید می‌کند.

برای عربستان سعودی، پیامدهای سه سال درگیری در خاورمیانه شدیدتر بوده است؛ به‌گونه‌ای که صادرات نفت و برنامه‌های بلندپروازانه توسعه‌ای این کشور را در معرض خطر قرار داده و پرسش‌های جدی درباره قابلیت اتکای چتر امنیتی دیرینه آمریکا ایجاد کرده است.

امضای این توافق در روز جمعه در مکه، بار نمادین بیش‌تری به پیمانی می‌بخشد که بر پایه روابط نظامی دوجانبه پاکستان و عربستان و اکنون ترکیه بنا شده است.

پاکستان طی دهه‌ها آموزش و کمک‌های فنی در اختیار نیروهای سعودی قرار داده است؛ در حالی که ترکیه و پاکستان نیز ناوهای جنگی و هواپیماهای آموزشی میان خود مبادله کرده‌اند. در سال ۲۰۲۳، ریاض با خرید پهپادهای ترکیه‌ای موافقت کرد؛ قراردادی که آنکارا آن را بزرگ‌ترین قرارداد صادراتی صنایع دفاعی خود توصیف کرد.

رویترز در ماه مه گزارش داده بود که پاکستان حدود ۸ هزار نیرو، جنگنده، پهپاد و سامانه پدافند هوایی به عربستان اعزام کرده و همزمان به دنبال گسترش همکاری‌های امنیتی با کشورهای خلیج فارس بوده است. همچنین رویترز در ماه ژوئیه گزارش داد که اسلام‌آباد مذاکراتی را با کویت برای گسترش یک پیمان همکاری آغاز کرده است؛ توافقی که در ازای همکاری‌های انرژی و سرمایه‌گذاری دنبال می‌شود.

حمایت قطر از عربستان در برابر حملات حوثی‌ها

هم‌زمان با فضای امنیتی منطقه، وزارت امور خارجه قطر روز جمعه اعلام کرد که هدف قرار دادن غیرنظامیان را رد می‌کند و با اقدامات عربستان سعودی در واکنش به حمله حوثی‌های یمن به منطقه نجران در جنوب این کشور اعلام همبستگی می‌کند. قطر پیش‌تر نیز در واکنش به حملات حوثی‌ها به جنوب عربستان، ضمن محکوم کردن این حملات، بر حمایت کامل خود از اقدامات ریاض برای حفظ امنیت، ثبات و حاکمیت این کشور تاکید کرده بود.

حمله نفتکش متعلق به شرکت نفت «ادنوک» امارات عربی متحده و موضع عربستان

سعودی هدف گرفتن یک نفتکش اماراتی هنگام عبور از تنگه هرمز را محکوم کرد
وزارت خارجه امارات: اقدامات سپاه پاسداران ایران در هدف قرار دادن کشتیرانی تجاری و استفاده از تنگه هرمز به‌عنوان ابزاری برای اعمال فشار یا باج‌گیری اقتصادی، دزدی دریایی محسوب و تهدیدی مستقیم علیه ثبات منطقه و ملت‌های آن و نیز امنیت جهانی انرژی، تلقی می‌شود
وزارت خارجه سعودی، شنبه هفدهم مرداد اعلام کرد که پادشاهی عربی سعودی هدف گرفتن یک نفتکش متعلق به شرکت نفت «ادنوک» امارات عربی متحده، هنگام عبور آن از تنگه هرمز را محکوم کرده و نسب به آن شدیداً ابراز انزجار می‌کند.
بیانیه وزارت خارجه سعودی نیز چنین حملاتی را مردود دانسته و آن را اقدام علیه امنیت و ایمنی دریانوردی و همچنین تهدیدی علیه امنیت عرضه جهانی انرژی توصیف کرد.

سعودی تاکید کرد که ادامه حملات ایران، نقض جدی و آشکار قوانین و هنجارهای بین‌المللی، از جمله قطع‌نامه شماره ۲۸۱۷ شورای امنیت سازمان ملل، به شمار می‌رود؛ قوانینی که آزادی کشتیرانی و عبور ایمن از گذرگاه‌های دریایی را تضمین می‌کنند.
سعودی هم‌چنین تهران را مسئول عواقب ادامه این حملات تجاوزکارانه پلید دانسته و از ایران خواست تا برای حفظ امنیت، ثبات و سلامت منطقه، فوراً به چنین نقض‌هایی پایان دهد.

در این بیانیه آمده است که سعودی مجدداً ضمن تاکید بر همبستگی کامل خود با کشور برادر، امارات عربی متحده، از این کشور در اقداماتی که برای حفظ حاکمیت و منابع و دارایی‌های خود اتخاذ کند، حمایت می‌کند.
شرکت ملی نفت ابوظبی «ادنوک» در امارات پیش از این اعلام کرده بود که یکی از کشتی‌های این شرکت در ساعات اولیه صبح شنبه هفدهم مرداد، هنگام عبور از تنگه هرمز، هدف اصابت یک موشک قرار گرفته است.

این شرکت اعلام کرد که این حمله هیچ مصدومی بر جای نگذاشته و وضعیت نیز تحت کنترل قرار گرفته است.

از سوی دیگر، وزارت خارجه امارات عربی متحده در بیانیه‌ای تاکید کرد که این حمله، نقض آشکار قطع‌نامه شماره ۲۸۱۷ شورای امنیت سازمان ملل متحد است؛ قطع‌نامه‌ای که بر آزادی کشتیرانی تأکید کرده و هدف قرار دادن کشتی‌های تجاری یا ایجاد اختلال در گذرگاه‌های دریایی بین‌المللی را رد کرده است.
این وزارتخانه هم‌چنین تاکید کرد که اقدامات سپاه پاسداران ایران در هدف قرار دادن کشتیرانی تجاری و استفاده از تنگه هرمز به‌عنوان ابزاری برای اعمال فشار یا باج‌گیری اقتصادی، دزدی دریایی محسوب و تهدیدی مستقیم علیه ثبات منطقه و ملت‌های آن و نیز امنیت جهانی انرژی، تلقی می‌شود.

بحران تنگه هرمز ادامه دارد

ایران و آمریکا در ماه ژوئن تفاهم‌نامه‌ای برای توقف درگیری‌ها و پیش‌برد مذاکرات با هدف پایان دادن به جنگ امضا کردند، اما این توافق ظرف چند روز از هم پاشید و حملات متقابل از سر گرفته شد.

در حالی که دونالد ترامپ، رئیس‌جمهور آمریکا، اوایل این هفته گفته بود که توافق با ایران «ممکن است به‌زودی» حاصل شود، اما جی‌دی ونس، معاون او، روز شنبه محتاط‌تر سخن گفت و تاکید کرد که با وجود پیشرفت مذاکرات، هنوز کار زیادی باقی مانده است.

سردار حسین محبی، سخنگوی سپاه پاسداران، روز شنبه ۱۷ مرداد در استان هرمزگان گفته بود بازگشایی تنگه هرمز تابع سازوکارهای حقوقی و دفاعی مستقلی است. او گفت:

بازگشایی تنگه هرمز سازوکار حقوقی و دفاعی خاص خود را دارد و این موضوع کاملاً مستقل بوده و هیچ‌گونه ارتباطی به فرایند مذاکرات میان ایران و عمان ندارد.

مجبی تنگه هرمز را فراتر از یک مسیر تجاری توصیف کرد و گفت جمهوری اسلامی ایران این آبراه را بخشی از ظرفیت ژئوپلیتیکی و حاکمیتی خود می‌داند. او درباره شرایط بازگشایی تنگه گفت: بازگشایی این تنگه کاملاً تابع شرایطی است که جمهوری اسلامی ایران رسمیت داده و ابلاغ کرده است. به گفته سخنگوی سپاه، زمان و نحوه بازگشایی تنگه به میزان پذیرش این شرایط از سوی آمریکا بستگی دارد.

بیش از ۲۰ ناو جنگی آمریکا بنادر ایران را محاصره کرده‌اند

ستاد فرماندهی مرکزی آمریکا (سنتکام) اعلام کرد بیش از ۲۰ کشتی جنگی ایالات متحده برای پشتیبانی از مأموریت‌های نظامی، از جمله اجرای دقیق محاصره اقتصادی ایران توسط ایالات متحده، به خاورمیانه اعزام شده‌اند.

بر اساس این گزارش، تا ۱۸ مرداد، سنتکام ۵۵ کشتی تجاری را تغییر مسیر داده، دو کشتی را غیرفعال کرده و دو کشتی دیگر را نیز توقیف کرده است تا «از رعایت این مقررات اطمینان حاصل کند».

ستاد فرماندهی مرکزی آمریکا در شبکه ایکس تصویری از ملوانان آمریکایی در عرشه ناو جنگی یو اس اس راس (دی‌دی جی ۷۱) را منتشر کرده و نوشته آن‌ها در حال نگرانی در جریان مأموریت یادشده هستند.

راس یکی از بیش از ۲۰ کشتی جنگی ایالات متحده است که به خاورمیانه اعزام شده‌اند.

نتیجه‌گیری

پیمان سه‌جانبه مکه بر پایه همکاری‌های نظامی دیرینه میان اعضای آن شکل گرفته است. عربستان و پاکستان در شهریور ۱۴۰۴ پیمان دفاع متقابل امضا کرده بودند که همان اصل «حمله به یکی، حمله به هر دو» را دربر داشت. پاکستان طی دهه‌های گذشته نیروهای سعودی را آموزش داده و براساس گزارش رويترز، در جریان جنگ کنونی حدود هشت هزار نیروی نظامی، جنگنده، پهپاد و یک سامانه پدافند هوایی در عربستان مستقر کرده است. ترکیه و پاکستان نیز در زمینه آموزش نظامی، مبادله کشتی‌های جنگی و هواپیماهای آموزشی همکاری دارند و عربستان از خریداران مهم پهپادهای ترکیه است. ریاض هم‌زمان در حال سازمان‌دهی یک ائتلاف دریایی چندملیتی برای حفاظت از کشتیرانی و مسیرهای انتقال انرژی در دریای سرخ و باب‌المندب است؛ طرحی که ترکیه و پاکستان از آن حمایت کرده‌اند. حملات حوثی‌ها به تأسیسات آرامکو و کشتی‌های مرتبط با عربستان، در کنار کاهش شدید عبور کشتی‌ها از تنگه هرمز، دو مسیر اصلی صادرات نفت عربستان را با خطر مواجه کرده است.

در واقع پیمان مکه، نشانه تلاش قدرت‌های منطقه‌ای برای ایجاد ساختار امنیتی مستقل‌تری است. عبدالعزیز صقر، رییس مرکز پژوهش‌های خلیج فارس، گفته است همکاری سه کشور می‌تواند وزن سیاسی و دفاعی آن‌ها را افزایش دهد و به شکل‌گیری یک معماری امنیتی منطقه‌ای منجر شود. در مقابل، بورجو اوزچلیک، پژوهشگر مؤسسه خدمات متحد سلطنتی بریتانیا، معتقد است هدف توافق بیش از آن که حرکت به سوی جنگ مستقیم با ایران باشد، مهار قدرت تهران و ایجاد بازدارندگی در برابر ایران و اسرائیل است.

هدف این توافق‌نامه، تقویت بازدارندگی جمعی و گسترش همکاری‌های دفاعی میان سه کشور عنوان شده است. هم‌چنین بر اساس مفاد آن، هرگونه حمله مسلحانه به یکی از کشورهای امضاکننده این توافق‌نامه، حمله به همه طرف‌ها تلقی می‌شود؛ اقدامی که در چارچوب یک شراکت استراتژیک با هدف حمایت از امنیت و ثبات و مقابله با چالش‌های مشترک صورت گرفته است.

با این حال، روشن نیست اگر نیروهای حوثی‌ها، احتمالاً نیروهای شیعی عراق و یا جمهوری اسلامی، هم‌چون گذشته به عربستان حمله کنند ترکیه و پاکستان درچه سطحی علیه نیروهای که به عربستان حمله کردند حمله خواهند کرد؟

اما آن‌چه که روشن است خاورمیانه در معرض تغییر و تحول همه‌جانبه‌ای قرار دارد و فعلاً نماد بیرونی آن جنگ اسرائیل در لبنان و غزه، جنگ آمریکا علیه ایران، تمام منطقه را در بر گرفته و بحران تنگه هرمز نیز برطرف نشده است. هنوز آمریکا و ایران بر سر توافق ۱۴ ماده‌ای خود در بن‌بست قرار دارند. در نتیجه همه این وقایع به ما می‌گویند که خاورمیانه دست‌کم در کوتاه‌مدت، متأسفانه به صلح و آرامش دست پیدا نخواهد کرد.

جنبه‌های بازدارندگی توافق «قابل توجه» است، اما هنوز مشخص نیست چه سازوکارهایی برای اجرای آن پیش‌بینی شده، چه توانمندی‌هایی میان سه کشور به اشتراک گذاشته خواهد شد و وضعیت نظامی مشترک آن‌ها چگونه خواهد بود.

دوشنبه نوزدهم مرداد ۱۴۰۵ - دهم آگوست ۲۰۲۶